

МОЛОДІЖНИЙ ДОСВІД МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Наскільки впливає спілкування молоді на формування міжнаціональних і міжкультурних контактів?

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТЕМИ

Скаутський рух, Всесоюзна Піонерська Організація імені В. І. Леніна, ВЛКСМ (Всесоюзний Ленінський Комуністичний Союз Молоді), піонерські табори, студентські будівельні загони (СБЗ, будзагони), тимурівці, інтернаціоналізм, неформальні молодіжні рухи, молодіжна контркультура, молодіжна субкультура, стиляги, гіпі (хіпі), панки, комунікація

ВСТУП

Молодіжний рух як форма вияву соціальної активності молодого покоління є найефективнішим механізмом взаємодії нових поколінь із суспільством. У молодіжному русі молода людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, а й самореалізується.

Молодіжні рухи виникають у процесі соціально-економічного та соціально-політичного розвитку суспільства, а їх зміст та форма діяльності значною мірою відбивають соціокультурну, історичну, демографічну, політичну та інші особливості розвитку кожної окремої країни. Окрім організаційної ролі у процесі взаємодії молоді зі старшими поколіннями, молодіжні рухи виконують і практичну роль: відкривають канали комунікації всередині одного покоління, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому.

Фактично, молодіжні рухи та неформальні організації формують обличчя суспільства таким, яким воно стане за їхньої зрілості, визначають нові культурні цінності та способи спілкування.

 МОТИВАЦІЙНА ВПРАВА

• Джерело 1

Візуальні матеріали. Фото

Перші випускники Університету дружби народів (1965 р.), СРСР.

• Джерело 2

Візуальні матеріали. Фото

Студенти Харківського політехнічного інституту (2013 р.), Україна.

 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

1 Розгляньте **Джерело 1** та **Джерело 2** та дайте відповідь на запитання:

- ◆ Хто зображений на фото?
- ◆ Який історичний період вони представляють?
- ◆ До якої категорії суспільства вони належать?
- ◆ Що поєднує молодих людей, зображених на фото?
- ◆ Що ще могло поєднувати молодь, студентів, крім навчання?

ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

• Джерело 3 Думка дослідника

«ПЛАСТ» — дитячо-молодіжна організація, покликана виховувати молодь на морально-християнських засадах, плекати почуття лідера та виховувати почуття українського патріотизму. При зустрічі пластуни вітаються словом «Скоб». У назві цього орла, що живе над великими водами, переплетені початкові літери чотирьох слів «сильно», «красиво», «обережно», «бистро», кожне з яких має свої символи (дубовий листок, кетяг калини, мухомор і блискавка). Перша українська організація виникла при філії Академічної гімназії у Львові в 1911 р. за допомогою І. Франка та І. Чмоли. Відразу була взята назва «Пласт» (у запорізьких козаків пластунами називали розвідників — тих, хто вистежував ворога в прикордонних болотах). Відділи «Пласту» існували в Галичині в усіх українських і багатьох польських гімназіях. Пластові організації виникали в Білій Церкві, Кам'янці-Подільському, Харкові, Києві, на Волині, Буковині й Закарпатті. Але польська влада в Західній Україні і радянська в Східній повели рішучий наступ на скаутський рух. Його активісти були фізично знищені, з 1930 р. «Пласт» працював у підпіллі, а з 1939 р. — за кордоном.

«Пласт» перебуває поза школою, не прагне масового захоплення, тому значною мірою є елітарним. Система виховання умовно розмежовується на духовну та фізичну. Перша — це вивчення історії, традицій, культури рідного народу. Друга — мандрівки рідним краєм, веселі змагання та ігри у виїзних таборах. Щоб бути здоровим, пластун повинен утримуватися від куріння, алкоголю та наркотиків. «Істина пізнається через практику» — гасло пластунів. Вік пластунів від 7 до 25 років.

Ерстенюк М. Пласт // Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К.: Генеза, 2001. — С. 582.

• Джерело 4 Думка дослідника

«СІЧ» — українська фізкультурно-спортивна організація 1900–1930 рр. у Галичині, Буковині, Закарпатті та в еміграції. Перша фізкультурна організація «Січ» була заснована К. Трильовським у травні 1900 р. У 1913 р. в Галичині діяло понад 900 первинних організацій «Січі», в яких налічувалося близько 80 тис. членів. Члени «Січі» були зобов'язані працювати над своїм фізичним і моральним оздоровленням, дотримуватися національного одягу, приходити на спортивні змагання і свята в одностроях, з малиною стрічкою через плече. У роботі товариств наголошувалося на необхідності розвивати історичні традиції українського народу.

Найбільш масовими виховними формами діяльності «Січі» було проведення сільських, повітових і крайових демонстрацій та спортивних змагань. У спортивному святі, проведеному у Львові 1914 р., брало участь близько 12 тис. членів «Січі», «Сокола», «Пласту», а також представники чеських, хорватських, словенських і румунських спортивних товариств.

У затверженому в лютому 1919 р. статуті гімнастично-спортивного товариства «Січ» підкреслювалось, що «метою товариства є фізичне оздоровлення української нації і виховання національного почуття дисципліни і громадськості». У статуті пропонувалось розвивати такі основні види спорту, як гімнастика, верхова їзда, фехтування, плавання, веслування, футбол, волейбол.

Мовчан С. Січ // Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К.: Генеза, 2001. — С. 756.

• Джерело 5 Думка дослідника

«СОКІЛ» — перше українське фізкультурно-спортивне, протипожежне товариство, створене у Львові 1894 р. Перше товариство «Сокіл» виникло у 1862 р. у Празі. Згодом були створені аналогічні організації у інших слов'янських народів. У 1907 р. вони об'єдналися у Всеслов'янський сокільський союз. Завданням товариства було фізичне вдосконалення його членів, проведення культурно-просвітницьких заходів з метою виховання почуття національної єдності. Товариство створене на загальних зборах, що відбулися 1894 р. у Львові. Члени товариства займалися різними видами спорту: велосипедний, веслування, фехтування, стрільба (з 1912 р.), проходили протипожежну підготовку, могли відвідувати заняття з музики і співу. Пізніше серед спортивних дисциплін, якими займалися члени товариства, з'явилися лижний спорт (лещатарство), ковзанярський та санний спорт, хокей (гаківка), футбол (копаний м'яч), волейбол (сітківка), баскетбол (кошиківка), а також бокс (стусан) та туризм (мандрівництво).

Згідно зі статутом, «Сокіл» мав власний прапор (лев у синьому полі), гімн («Соколи, соколи, ставайте в ряди»), гасла-кличі («Всі вперед — всі враз», «В здоровому тілі — здорова душа», «Де сила — там воля») та сокільський привіт — «Гаразд».

Андрусак Т. Сокіл // Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К.: Генеза, 2001. — С. 793.

👉 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Прочитайте Джерела 3, 4, 5.
- 2 Визначте мету, напрямки діяльності, вік учасників та символіку молодіжних організацій «Січ», «Сокіл» і «Пласт».
- 3 Що, на Вашу думку, є спільного у цих організаціях? Чим можна пояснити фізкультурно-спортивну спрямованість молодіжного руху українців на початку ХХ століття? Пригадайте з курсу історії, чи було характерним створення таких організацій у цей історичний період тільки для української молоді? Поясніть.
- 4 Наскільки була важливою для молоді проблема культурного діалогу і як він міг реалізовуватися в імперський період?

Блок II

РАДЯНСЬКА МОЛОДЬ: ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР
ТА НАРОДІВ В СРСР

1) ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

• Джерело 6 Візуальні матеріали. Фото

 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з Джерелом 6.
- 2 Дізнайтесь, приналежність до яких молодіжних організацій радянського часу символізували представлені на фото значки? Чи можна стверджувати, що ці організації представляли усі офіційно існуючі дитячі та юнацькі організації в СРСР?

• Джерело 7 Історична довідка

Піонерська організація — масова комуністична організація дітей і підлітків у віці 10–15 років. Практичне керівництво її діяльністю за дорученням Комуністичної партії Радянського Союзу (далі — КПРС) здійснював Всесоюзний Ленінський Комуністичний Союз Молоді (далі — ВЛКСМ). Була заснована 19 травня 1922 р. Перші піонерські загони брали участь у комуністичних суботниках, допомагали в боротьбі з дитячою бездоглядністю і безпритульністю, в ліквідації неписьменності. У 30-і рр. XX ст. піонерські загони активно брали участь у масовому русі юних натуралістів, у всесоюзних експедиціях з дослідження природи рідного краю, у військово-оборонній роботі (створювалися гуртки юних стрільців, санітарів, зв'язківців, проводилися військово-спортивні ігри), допомагали колгоспам у боротьбі за високі врожаї і розвиток тваринництва. У роки Другої світової війни протягом 1941–45 рр. в усій країні розгорнувся масовий «тимурівський рух», виникнення якого пов'язане з ім'ям письменника А. П. Гайдара та його повістю «Тимур і його команда». Юні піонери допомагали сім'ям фронтовиків, збирали лікарські трави, металобрухт, засоби на танкові колони, авіаескадрильї, чергували у шпиталях, працювали на збиранні врожаю.

Виховуючи дітей у дусі інтернаціоналізму, у піонерських дружинах працювали клуби інтернаціональної дружби, де піонери знайомилися з життям зарубіжних дитячих організацій, вели колективне листування зі своїми однолітками з інших країн, організовували очні і заочні змагання, конкурси, ігри, вечори і вогнища

дружби піонерів союзних і автономних республік, спільні екскурсії і походи. Велику популярність завоювала піонерська військово-спортивна гра «Зірниця».

У 1970-х рр. у таборах, екскурсійно-туристських базах, дитячих санаторіях відпочивало понад 18 млн. піонерів і школярів. Всесвітню популярність здобув всесоюзний піонерський табір «Артек». Організація мала 28 піонерських газет, що видавалися у союзних і деяких автономних республіках 19-ма національними мовами народів СРСР; 35 піонерських дитячих журналів. Найвідомішою газетою була «Піонерська правда». Піонерська організація вважалася одним із напрямів дитячого міжнародного демократичного руху, підтримувала зв'язок з дитячими демократичними організаціями близько 80 країн світу. (О. Козорог).

• ДЖЕРЕЛО 8 Свідчення очевидців

[...] Нас усіх тоді змушували носити у школі піонерський галстук й передбачалось, що кожний піонер буде перебувати у ньому і після школи, до самої ночі. Ніхто, особливо за цим, правда, не стежив. Хоча, якщо хтось з учителів (не дай Боже — класний керівник) випадково зустрів учня-піонера без галстука, він обов'язково робив зауваження чи попередження. Ми всі це прекрасно усвідомлювали й тому більшість школярів ставилась до галстуків без усялякого благоговіння, скоріше як до обов'язкової формальності. Зазвичай, вийшовши зі школи, більшість швидше знімала галстук й ховала його у карман, бо ще хто-небудь із двору побачить — засміє. Між собою галстук називали «оселедцем». Вже пізніше, у хрущовські часи, коли ікра зникла із торгівельної мережі й перейшла у сферу партрозподільників [партійних розподільників — *Упоряд.*], стала дефіцитом, народ відгукнувся жартом, який був пародією на піонерську клятву: «Як надінеш галстук — бережи його, він з ікрою червоною кольору одного!» («Как повяжешь галстук — береги его, он с икрой красной цвета одного!»). Але все ж у сталінські роки офіційне ставлення до цього символу було достатньо серйозним, особливо після війни, коли до образу Павлика Морозова («піонера-героя», який загинув від рук селян за часів колективізації за зраду родинних інтересів — *Ред.*) додалися імена піонерів-героїв, які посмертно прославились у боротьбі з фашистами [...]

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

• ДЖЕРЕЛО 9 Офіційний документ

Зі Статуту ВЛКСМ (березень, 1926 р.)

ВЛКСМ — самодіяльна громадська організація, що об'єднує у своїх рядах широкі маси передової радянської молоді. Комсомол — активний помічник і резерв Комуністичної партії Радянського Союзу. ВЛКСМ допомагає партії виховувати молодь у дусі комунізму, залучати її до практичного будівництва нового суспільства, готувати покоління всесторонньо розвинених людей, які житимуть, працюватимуть і управлятимуть суспільними справами при комунізмі.

• Джерело 10 Візуальні матеріали. Плакати

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://old-songbook.runwww.old-songbook.ru/p_view.php?id=492.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://old-songbook.runwww.old-songbook.ru/p_view.php?id=492.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rexstar.ru/content/alb1064>.

👉 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з Джерелами 7, 8. Яку інформацію про участь дітей у піонерській організації можна отримати з цих джерел?
- 2 Визначте, що у радянських молодіжних організацій було схожим з дитячими та юнацькими організаціями початку ХХ ст., і чим вони відрізнялись від них?
- 3 Розгляньте Джерела 9, 10. Поясніть, чому плакати в Джерелі 10 розташовані саме у такій послідовності? Яку тенденцію відображає цей порядок?
- 4 Визначте, яку першочергову допомогу держава «розрахувала» отримати від молоді, які надії на неї покладала і чому?

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sovmusic.ru/p_view.php?id=222.

2) РАДЯНСЬКІ МОЛОДІЖНІ ПРОЕКТИ

• Джерело 11

Візуальні матеріали. Листівка

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sovposters.ru/theme/Prewar/>.

• Джерело 12

Візуальні матеріали. Плакат

• Джерело 13

Візуальні матеріали. Плакат

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sovposters.ru/theme/Prewar/>.

 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Розгляньте радянські пропагандистські листівки (Джерела 11, 12, 13.). Чим вони схожі між собою і чим відрізняються? До чого вони закликають? Що на зображеннях говорить про те, що держава поширювала радянську ідеологію на всіх громадян СРСР незалежно від віку?
2. Чим можливо пояснити зображення дітей різного віку при демонстрації національної багатоманітності з одночасним обов'язковим зображенням державної символіки та атрибутики? Як це співвідносилось з вихованням «радянської людини»?

А) ПІОНЕРСЬКІ ТАБОРИ

• ДЖЕРЕЛО 14 Візуальні матеріали. Фото

Міжнародний дитячий табір ЦК ЛКСМУ «Артек»

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://varjag-2007.livejournal.com/616764.html>.

Піонерський загін на фоні гори Аю-Даг.

Міжнародний дитячий табір ЦК ЛКСМУ «Артек», 1985 р.

З приватного архіву О. Ковалевської.

• ДЖЕРЕЛО 15 Спогади очевидця

«Артек» — мрія радянської дитини, символ щасливого дитинства минулої епохи, один із брендів сучасної України, як і раніше, залишається в масовій свідомості зразком дитячого табору, гарантією відмінного відпочинку і незабутніх вражень. «Артек» люблять відвідувати офіційні особи, зірки кіно і шоу-бізнесу; скандали останніх років, пов'язані з МДЦ «Артек», охоче висвітлюють ЗМІ; а батьки сьогоднішніх артеківців люблять у своїх відгуках скаржитися на побутові незручності і неувагу вожатих до їхніх дітей, в той час, як діти, навпаки, у своїх відгуках із захопленням пишуть про час, проведений в «Артеку». Чим же насправді був, є і буде «Артек» для тих, кому пощастило хоч раз відпочивати тут і для тих, хто віддав багато років роботи з дітьми в цьому прекрасному куточку Криму?

Працюючи в «Артеку», ми часто чули від «старожилів», що «Артек» — це не корпуси та спортмайданчики, не море і гори, не концерти та змагання, не гарні побутові умови або відсутність таких, а наші стосунки, люди, які зібралися в дійсно унікальному місці в певний час. І від того, якими будуть наші взаємини, і залежатиме наша оцінка перебування тут, саме вони і будуть зумовлювати наші спогади про «Артек» всі наступні роки. Час підтвердив істинність цієї тези.

Дійсно, «Артек» — це територія, де все те, що роз'єднує людей, відходить на другий план, стає другорядним і малозначущим. Де раптом виявляється, що точок дотику у дітей та вожатих різних національностей і культур існує набагато більше, ніж моментів непорозуміння і конфронтації, де виникає справжня дружба на

все життя і справжня любов. Напевно, тільки в «Артеку» так швидко могли «відтанути» діти з Грозного і околиць, що на собі випробували весь жах першої чеченської війни, і через тиждень вже з задоволенням співати інтернаціональних артеківських пісень і намагатися вивчити латиноамериканську програму для участі в конкурсі бальних танців. Після спільної роботи в «Артеку» залишаються практично рідними людьми ті, хто вже давно роз'їхався в різні пострадянські країни й міста, вожаті з Білорусі та Молдови, України та Узбекистану, Таджикистану та Росії. Їхні спільні спогади важливіші за відстані, мови і політичні режими.

«Артек» завжди був і залишається поза політикою зусиллями людей, які і складають його сутність, тут пріоритетом завжди були, і, сподіваюся, залишаються, ті загальнолюдські цінності, які і роблять нас доброзичливими, толерантними, відкритими світу, і, врешті-решт, щасливими. «Артек» — це та «територія дитинства», де кожна дитина може знайти нових друзів, проявити свої здібності і навчитися розуміти інших людей. Залишається тільки побажати йому благополуччя і процвітання на довгі роки!

Зі спогадів педагога-організатора МДЦ «Артек» 1992–1995 рр. О. Хромової (Донецьк, 2013 р.).

👉 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Пригадайте, що Вам відомо про піонерські табори (хто туди потрапляв, з якою метою, чим діти займались у таборах).
- 2 Розгляньте **Джерело 14**. Яка подія з життя піонерського табору «Артек», на Вашу думку, зображена на цьому фото? Для чого проводили цей захід і що він мав на меті? Які знання про національні особливості радянського суспільства могли здобути діти завдяки такому заходу?
- 3 Чому у Всесоюзному піонерському таборі «Артек» та інших республіканських піонерських таборах, крім спільних заходів, обов'язковою була єдина форма? Як вона впливала на свідомість дитини та міжкультурну комунікацію? (Визначте позитиви та негативи).
- 4 На чому радянська влада здебільшого акцентувала увагу: на спільних культурних цінностях чи відмінних національних особливостях? У чому це проявлялось?
- 5 Порівняйте **Джерела 14, 15** з інтерв'ю (творче завдання — *див. нижче*). А як Ви вважаєте, від чого залежав досвід комунікації, яка відбувалась у піонерських таборах, і в чому він конкретно проявлявся?

* ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ

- 1 Розпитайте Ваших батьків чи родичів про їх досвід перебування в піонерських таборах, з'ясувавши наступне:
 - ♦ де, коли, в якому віці перебували у піонерському таборі, як туди потрапили?
 - ♦ які офіційні заходи проводились в таборі?

- ♦ чи були серед відпочиваючих представники інших національностей і які між ними були стосунки?
- ♦ відзначте найяскравіші події, що відбулися під час перебування в цьому таборі;
- ♦ охарактеризуйте досвід, який отримав(ла) під час перебування в піонерському таборі.

Б) БУДІВЕЛЬНІ ЗАГОНИ

• Джерело 16

Візуальні матеріали. Фото

*Зліт студентських будівельних загонів.
Кустанай, Казахстан. 1969 р.*

З приватного архіву Н. Заводовської.

• Джерело 17

Візуальні матеріали. Фото

*«Посвячення у цілинники». Символічний студентський ритуал
посвячення у «цілинники» новоприбулих на будівництво.
Джигаринський р-н, Казахстан. 1968 р.*

З приватного архіву Н. Заводовської.

➔ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Розгляньте Джерела 16, 17.
- 2 Дайте відповідь на запитання:
 - ♦ які емоції переживають зображені на фото молоді люди?
 - ♦ звідки вони, що їх примусило опинитись так далеко від дому?
- 3 Припустіть, з якими проблемами доводилось стикатися молодим людям, що опинялись в будзагонах, і як вони могли їх вирішувати, які стосунки між ними склалися?

• Джерело 18 Вірш

Комсомольская стройка!
 Комсомольская стройка!
 Чемоданы. Вокзалы.
 Спартанская койка.
 И мечты, и тревоги у двери райкома,
 И горячие мамины письма из дома,
 И таежный простор,
 И работа до пота,
 Топоры и рубанки, костры и болота.
 И сознание победы, и ранней весной
 Долгожданные встречи под ясной луною.
 Новоселья и свадьбы, и в росах рассветы,
 И портреты на первой странице газеты...

[Електронний ресурс]. —
 Режим доступу: http://strezh-ikm.ru/novosti/s_dnem_rozhdeniya_komsomol.

• Джерело 19 Свідчення очевидців

[...] Перший раз у студентському будівельному загоні я був у 1967 році (мені тоді виповнилося 20 років) в Угорщині. Я був студентом Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Ми працювали у м. Дебрецені [...].

Ми працювали місяць, а потім ще пів-місяця у нас були екскурсії по країні. Це — Будапешт, озеро Балатон. [...] Це була перша поїздка. Ми, звичайно, там багато грошей не заробили, але цікавим було спілкування й те, що вдалося побачити іншу країну, інше життя. Я пам'ятаю, що в сусідніх магазинах були різні ціни на однакові авторучки. Для нас це була дивина, і ми ніяк не могли усвідомити, як це може бути [...].

Третій раз у студентському будівельному загоні я був 1969 року у Комсомольському районі (Казахстан — *Упоряд.*). Будували птахофабрику. Я тоді вже був командиром загону. Цікаво, що молодшими за мене були лише 2 бійці, всі інші старші. Ми будували пташник, виконували інші роботи, цей студзагін для мене був особливим тим, що я тоді одружився. У перший раз на ціліні я познайомився зі своєю майбутньою дружиною, а цього разу — одружився. На весіллі був весь загін, я взяв відпустку на 2 дні. Весілля було у Тогузаку, у матері дружини [...].

Зі спогадів Василя Григоровича Кременя // Звітні семистри студентських будівельних загонів України: документально-художня діалогія / За редакцією В. В. Пассака. — Фастів: Поліфаст. — 2008. — С. 223.

• Джерело 20 Свідчення очевидців

[...] Перш за все, це була праця. Як хлопці працювали, як вони старалися! З якою любов'ю зводили сотні, тисячі будинків, багато вкрай необхідних виробничих об'єктів. Качали головами сивобороді аксакали, дивувались, відверто

милувалися і сердечно дякували українській молоді за це рукотворне диво, за відродження і перевтілення степу, за щирі серця і душі. І тепер, через десятиріччя, у багатьох поселеннях, на багатьох об'єктах бачиш, хто їх «автор» — вузи Києва, Харкова, Львова, Дніпропетровська, Одеси і т. д. Пам'ять про ті славні часи увічнена у назвах господарств і вулиць — Київська, Харківська, Краснодар, Львівка, Чернігівка, Студентська, Молодіжна, Дружби [...]

Зі спогадів Петра Максимовича Черниша // Звітні семестри студентських будівельних загонів України: документально-художня діалогія / За редакцією В. В. Пассака. — Фастів: Поліфаст, 2008. — С. 281.

• Джерело 21 Свідчення очевидців

[...] В місці перебування студентів радгоспи немовби оживали, життя «било ключем», школи, будинки культури, спортивні стадіони ставали місцями проведення масових розважальних заходів. В свою чергу ЦК комсомолу України, обкоми комсомолу щорічно запрошували наших керівників на проведені збори СБЗ (Студентські будівельні загони — *Упоряд.*) Ділові зв'язки між місцевим населенням та студентами України не припинялися взимку і практично вони зміцнювалися щорічно і переростали в справжню дружбу на довгі роки.

Так, наприклад, у мене на весіллі (1966 р.) керівництво СБЗ Денисівського райштабу на чолі з командиром Василем Сироваткою були найдорожчими гостями. Вони також дружньо відгукнулися і на біду сім'ї директора тресту радгоспів. Почувши про смерть В. А. Куліша, вони негайно прилетіли з далекої України і з почестями проводили в останню путь, й установили із чорного мармуру йому пам'ятник. [...]

Зі спогадів Вахтана Ніязгуловича Жумабаєва // Звітні семестри студентських будівельних загонів України: документально-художня діалогія / За редакцією В. В. Пассака. — Фастів: Поліфаст, 2008. — С. 286.

• Джерело 22 Свідчення очевидців

[...] Улітку 1958-го всіх студентів другого курсу нашого ВНЗ відправили в обов'язковому порядку на Цілину. Ухилання було рівнозначним відрахуванню з інституту. Не поїхали лише ті, у кого були на те вагомні підстави, підкріплені довідками, або «блатні», тобто діти якихось особливих батьків. Так я став одним з перших цілинників, провівши близько чотирьох місяців у Павловському зернорадгоспі, який займав площу мало не трьох Бельгій. Все відбувалося так, як можна побачити зараз в кадрах кінохроніки. Натовпи комсомольців-добровольців на вокзалі, щасливі обличчя, пісні, музика, ентузіазм, непідробна віра в світле майбутнє, вагони-теплушки. Разом зі студентами у потязі відправлялися туди й справжні цілинники, тобто ті, хто збирався залишитися там на все життя. Мені, міському піжонові, це було незрозуміло, але на короткий термін я вирішив поїхати з усіма і навіть не намагався «сачканути» за допомогою

якої-небудь довідки, тим більше, що я брав із собою свій новий саксофон, щоб займатися.

[...] Перебування на Ціліні дало мені багато чого. Я побачив там справжній трудовий порив тих, хто збирав гігантський урожай зерна — трактористів, комбайнерів, шоферів. Я бачив цей урожай, що лежав у вигляді нескінченних буртів зерна на землі. Ми намагалися рятувати ці бурти, перелопачуючи їх з місця на місце, щоб вони не «згоріли» під власною вагою. [...] Саме на Ціліні я ще раз отримав вагомі підтвердження моєї неприязні до радянської пропаганди, до всієї цієї брехливої помпезності. А дивуватися тоді було від чого. Адже ми своїми очима бачили масштаби цих втрат, втрат людської праці, ентузіазму, віри, зерна. Крім роботи із зерном, ми намагалися спочатку щось будувати там, якесь зерносховище, корівник. Усе це було кинуте недобудованим і пропало. Навіть у найбільш інфантильних і байдужих хлопців перебування на Ціліні залишило почуття якоїсь безглуздості. А якщо говорити про позитивні наслідки цієї поїздки, то всі труднощі, з якими нам довелося там стикнутися, дали багатющий життєвий досвід, неоціненний для мешканця міста [...].

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс] — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

👉 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з **Джерелами 18–21**. Що нового Ви дізналися про життя молоді у будівельних загонах? Порівняйте свідчення з **Джерел 18–21** та **Джерела 22**. На які аспекти перебування в будзагонах звертають увагу автори? Чому?
- 2 Чого, на Вашу думку, було більше: позитивного чи негативного в стосунках між студентами; у взаєминах студентів та місцевого населення? Чому?
- 3 Яким чином такий досвід вплинув на подальшу долю цих студентів?
- 4 Визначте, який досвід міжкультурної комунікації отримували студенти під час роботи в будівельних загонах, у чому він полягав?

В) РАДЯНСЬКА АРМІЯ

• Джерело 23

Візуальні матеріали. Фото

Рядові Радянської армії «Друзі-однополчани» — 79, Кизил-Орда.

З приватного альбому Глюса Гатауліна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiozvezda.ru/fotokonkurs-armeyskiy-albom/photos/3356/?sortby=date>.

• Джерело 24 Візуальні матеріали. Фото

«Котовськ — 1983. Наш дружній підрозділ».

З приватного альбому Олексія Токмакова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiozvezda.ru/fotokonkurs-armeyskiy-albom/photos/3282/?sortby=date>.

• Джерело 25 Візуальні матеріали. Фото

«Мій підрозділ» (армія 1970-х).

З приватного альбому Валентина Горблюка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiozvezda.ru/fotokonkurs-armeyskiy-albom/photos/3202/?sortby=date>.

➔ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Розгляньте Джерела 23, 24, 25.
- 2 Дайте відповідь на запитання: чи можна вважати радянську армію багатонаціональною? Чому?
- 3 Уявіть, з якими труднощами стикались призовники з різних куточків СРСР, що опинялись в одній військовій частині? З чим ці труднощі були пов'язані? Яке значення в умовах армійської служби відігравала національність солдат для них самих та для їхнього оточення?
- 4 З якою метою було зроблено фото (Джерело 23)? Припустіть, якими були стосунки між молодими людьми на фото. Чому?

• Джерело 26 Думка дослідника

Загальна обов'язкова військова служба в Радянському Союзі виконує подвійну роль: забезпечення воєнної безпеки та соціальної адаптації молоді, що покращує пристосування призовників до панівної системи радянських соціальних норм, культурних цінностей і формування «радянської людини» («Номо sovieticus») та інтеграції численних національних груп в ієрархію радянських цінностей.

Призовник може потрапити на військову службу, не вважаючи себе приналежним до якої-небудь національної групи або, навпаки, з чітким усвідомленням національної приналежності й системи цінностей. Армійська політична освіта

полягає в засвоєнні «радянських» і військових цінностей. При цьому підвищується усвідомлення новобранцями відмінності їх власних національних цінностей від «радянських». Військові цінності до самого останнього часу включали в себе марксистсько-ленінську ідеологію, орієнтацію на державну єдність СРСР і перешкоджали формуванню національної самосвідомості. Національна група діє як об'єднуючий фактор, забезпечуючи стабілізацію цінностей: соціальну підтримку, почуття приналежності і взаєморозуміння, відчуття задоволення, емоційні, особисті зв'язки. Армійські норми, такі як земляцтво, дідівщина, домінування російської мови, національна відокремленість і ієрархічний принцип організації національної групи, а також фізичні, психологічні та соціальні обмеження військової служби, сприяють інтенсивній перебудові і руйнуванню попередньої ціннісної орієнтації. Цей стан призводить до пошуку стабільності та підтримки у первинних групах, особливо в національних. [...] Чим більше соціальна підтримка, що надається національними групами новобранцям в умовах конфлікту між нормами і цінностями, тим більше національне самовизначення новобранця. Отже, Радянська армія в непрямий спосіб формує з неорганізованих новобранців групи, згуртованих за національною ознакою [...].

Маккихен И., Кэмпбелл Р. Е. Межнациональные конфликты в Советской Армии // Социологические исследования. — 1992. — № 1. — С. 94–104.

• Джерело 27 Свідчення очевидців

[...] В армії розуміли, що міжнаціональні конфлікти в такій багатонаціональній армії, якою була радянська, де росіян було не більше 50%, означали б її негайний розвал і війну всіх проти всіх. Тому міжнаціональні конфлікти старанно «гасилися» поліорганами і «особистами» в самому зародку. Свої національні переваги у професійному військовому середовищі намагалися не афішувати, залишаючи їх за воротами казарми. Нас виховували в атмосфері армійського товариства, загальним було розуміння того, що, не приведи Господи, всім разом належить «вмирати в одному окопі» [...].

Шульман О. Єврейський альбом [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — <http://shaon.livejournal.com/55594.html>.

• Джерело 28 Вірш (Уривок)

...Нас послали служити в Україну,
В Закарпатъ, Ивано-Франковск,
В лётный полк, где солдатами ныне,
Растреляв весь столичный свой лоск.
Научились вязать мы портянки,
И познали кирзовый сапог,

Как вставать надо всем спозаранку,
И чтоб строем ходитъ каждый мог.
Нашу дружбу я вспомню былую:
Лёва, Боря и я в сапогах,
Не прошли эти дни нам впустую,
Мы солдаты остались в мечтах!

Сергей Момджи [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.stihi.ru/2010/02/23/4860>.

• ДЖЕРЕЛО 29 Свідчення очевидців

[...] Наближався Новий рік. А в частині було заведено, що святковий концерт складався з того, що підготують підрозділи [...] Писарем роти тоді був ефрейтор Г. Мусаелян, вірменин азербайджанського походження. У нього був товариш, рядовий Гамзатов, азербайджанець, що допомагав йому закривати наряди. Стосунки у нас були добрими, тому саме їх я попросив замислитись над тим, як підготувати 2–3 пісні чи національних танки як номери художньої самодіяльності роти на новорічному концерті. Несподівано для мене вони взялися за це із задоволенням. Для виступу вони підібрали собі третього музиканта, взяли барабан, гітару, а Гамзатов просто свистів [...]. І ось підійшов передноворічний вечір. У клубі частини перебував й особистий склад бригадної бази, серед якого було багато кавказців. Десь у душі я непокоївся, що моїх артистів вони візьмуть на кпини за такий примітивний виступ, або вони самі від сорому його зірвуть. І дійсно, коли артисти вийшли на сцену, по залу пробіг смішок. Але коли спалахнула лезгінка, зал спочатку завмер, а потім вибухнув оплесками. На «біс» моїм хлопцям прийшлося виконувати втричі більше номерів, серед іншого й на замовлення [...].

Маркевич Г. Служение по мукам. Воспоминания честного замполита советской армии [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tribunanaroda.info/content/view/3267/1/>.

• ДЖЕРЕЛО 30 Свідчення очевидців

Служив я у Північному флоті, в м. Северодвінську в 1985–1988 роках. З нашого призову було 12 солдатів. Вони були з різних республік і міст СРСР: з Естонії — з міста Сілламяе, з Московської області — з міст Горького, Воронежа, Амурська, Москви, Ленінграда, з України — зі Львова, Криму, Дніпропетровська, з Киргизької РСР, Азербайджану, а я був з Грузії — з міста Сухумі. Жили ми дружно. Ділилися всім. Ми були солдатами і ніколи не наголошували на своїй національності. Хіба що коли отримували посилки з Батьківщини. Це було справжнє свято! Ми ділилися не тільки тим, що надсилали нам рідні, ми разом читали листи від них, ділилися радощами і проблемами, давали один одному поради. Ми протягом трьох років жили однією сім'єю. Відзначали всі свята. Ми не були чужими, і нам не потрібно було один одному щось доводити. Ми часто (як це можливо було на флоті) влаштовували вечори народної творчості.

Після демобілізації ми, звичайно, підтримували теплі стосунки. Однак у зв'язку з відомими політичними подіями ми на довгий час втратили зв'язок. Нині ж завдяки соціальним мережам відновили наше душевне спілкування.

Зі спогадів Майзера Бобохідзе. Записала Мадона Мікеладзе, липень 2013 р.

• ДЖЕРЕЛО 31. Свідчення очевидців

Я служив у радянській армії з 1982 по 1984 р. у Ленінграді (нині — Санкт-Петербург) у будівельному батальйоні, частина 011, 4-й полк. Наш полк був багатонаціональним. У ньому було приблизно 120 чоловік, із яких було багато росіян, вірмен, грузинів, узбеків, туркменів, трішки менше — латишів, киргизів, абхазців та осетинів. Кавказці більше товаришували між собою, вихідці із Середньої Азії між собою, а росіяни теж трималися разом. Інші відносини були «за уставом». Вірмени більш інтенсивно спілкувалися з грузинами і росіянами, разом організовували застілля, давали один одному гроші в борг, а на застіллях змагалися «тостами». У частині, в якій я служив, були хлопці, що захоплювалися культурою «гіппі» (в основному росіяни і грузини), а також прихильники року. Пригадую, що на святкування Нового Року ми переклали пісню гурту «Smoke» п'ятьма мовами і співали — російською, вірменською, грузинською, туркменською та узбецькою. Ось так нас поєднувала музика [...].

Зі спогадів Нікола Маргаряна. Записав Карен Байрамян, липень 2013 р.

➔ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з **Джерелами 26–27**. Чого хотіла досягти держава, створюючи багатонаціональні частини?
- 2 Прочитайте **Джерела 28–31**. Порівняйте свідчення. Зверніть увагу на авторство та емоційне забарвлення джерел. Чим його можна пояснити?
- 3 Як співвідноситься інформація із **Джерел 28–31** з попередніми джерелами? Що привернуло вашу увагу? Які ви можете зробити висновки? Визначте, який досвід міжкультурної комунікації отримувала молодь під час проходження строкової служби в радянській армії і в чому він полягав?

Г) ФЕСТИВАЛІ, КОНКУРСИ, ЗМАГАННЯ, ПОДОРОЖІ

• ДЖЕРЕЛО 32

Візуальні матеріали. Фото

*Студентська самодіяльність. Донецьк.
Середина 1980-х рр.*

З приватного архіву О. Ковалевської.

• Джерело 33 Візуальні матеріали. Фото

Четвертий Всесвітній фестиваль молоді та студентів в Бухаресті. Зустріч дружби радянських та індійських делегатів. Танок дружби у виконанні радянської танцівниці Барно Ахмедової та індійської танцівниці Індран Рахман, Бухарест, Румунія // Советский Союз. — 1953 р.

• Джерело 34 Візуальні матеріали. Фото

Зустріч хлібом-сіллю гостей з Афганістану, що прибули для участі у першому фестивалі дружби молоді СРСР та Демократичної Республіки Афганістан.

Аеропорт Душанбе, Таджикистан // Фототека АПН, вересень 1984 р.

• Джерело 35 Свідчення очевидців

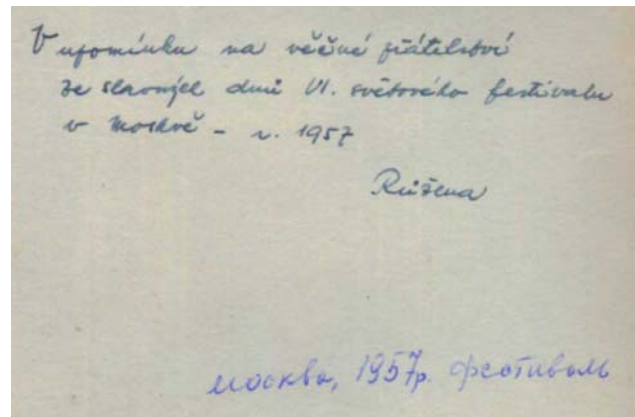
В 1957 році мені виповнилося 22 роки. Я щойно закінчила п'ятий курс і складала іспити на відділенні слов'янської філології (факультет іноземних мов) Львівського університету. Дитинство моє минуло у невеликому містечку Мгаєрові Львівської області. Родина у нас була змішана: батько-українець, мати-полька. Польську, українську мови, російську (мову книг) у родині було чути постійно. Я добре навчалася і в школі, і в університеті. Вивчала чеську мову. Коли відбирали перекладачів для участі у VI міжнародному фестивалі молоді і студентів у Москві, я отримала найкращі рекомендації. І ось я — перекладач великого, гамірного і веселого гурту молодих чеських робітників з міста Пльзен. Такі гурти називали «політичними», на відміну від «артистичних» колективів, що представляли різноманітні галузі мистецтва. В політичних

гуртах були прості молоді люди, які гарно навчалися або працювали у себе на Батьківщині. Фестиваль був дійсно вражаючою подією. Молодь із 131 країни, десятки тисяч моїх однолітків приїхали до Москви. Лозунг фестивалю — «За мир і дружбу» був реальним. Такого емоційного підйому, такої душевної теплоти і доброзичливості у спілкуванні мені не доводилося відчувати ще ніколи.

Дні були заповнені яскравими подіями з ранку до ночі. Це були зустрічі з молодими людьми з різних країн, з робітниками, зі студентами Москви, концерти, екскурсії. Кожен ранок, сідаючи до автобуса, на шляху до місця призначення заходів багато співали. Я навчила моїх нових друзів співати українських пісень, а вони вчили мене співати чеських. Я навіть їх записувала, щоб запам'ятати. За два тижні фестивалю ми дізналися про життя молоді усього світу дуже багато, познайомилася з багатьма людьми з різних країн. І хоча вони говорили різними мовами, відрізнялися кольором шкіри, звичаями і культурою, я тоді зрозуміла, що люди завжди залишаються людьми. Усі мріють жити в мирі, достатку, бути щасливими і освіченими, більше знати одне про одного. І якщо люди хочуть, вони завжди досягають взаєморозуміння. Ця подія дуже розширила мої «горизонти» — від провінційних уявлень про світ до дійсного усвідомлення того, що зараз називають загальнолюдськими цінностями. І це порозуміння людей завжди залишалося зі мною. Після фестивалю я часто листувалася з новими друзями. Особливо часто листувалися з Руженкою Вербовою (див. Джерело 38).

Зі спогадів І. Сліпець. Записала О. Педан-Слепухіна, липень 2013 р.

• ДЖЕРЕЛО 36 Візуальні матеріали. Фото

Підпис під фото: «У пам'ять про вічну дружбу зі славних днів VI Всесвітнього фестивалю в Москві. — 1957 р.».

З приватного архіву І. Сліпець.

• Джерело 37 Свідчення очевидців

Я народилася у Львові в Україні. Батько мій був військовим перекладачем, і його кожні 5 років відправляли на нове місце служби. Так до закінчення школи я опинилася на Далекому Сході, на Сахаліні, де вступила до педінституту. Влітку 1981 року у профкомі мені дали путівку на подорож до Прибалтики в Таллінн і Ригу. Група збиралася із студентів і вчителів усього Союзу, і місцем зустрічі був Таллінн — столиця Естонії. До того часу я ще ніколи не подорожувала сама, а летіти потрібно було через усю країну і знайти місце збору в незнайомому місті. Але всі страхи залишилися у минулому, коли зустрілися тридцять чоловіків із різних республік величезної країни. Тут були дівчата і хлопці з Москви, Сибіру, Кавказу, Далекого Сходу — були представлені майже усі регіони країни. Путівка була дешева, студентська. Мешкали у школі в класних кімнатах по 15 чоловік. Програма була дуже насиченою, чудові екскурсії, концерти. Але більш за все запам'яталося спілкування. Коли зустрічається молодь із різних республік — є про що поговорити, розпитати про традиції, цікаві випадки із життя. Розмови тривали далеко за північ. Зараз згадую і дивуюсь, коли ми встигали набратися сил для нових подорожей. В Естонії багато чого було для мене новим. Наприклад, одного разу ми приїхали на екскурсію в музей народної архітектури і побуту «Рокка аль маре». Був вихідний день, відвідувачів було багато. Серед усіх виділялась група в естонських національних костюмах. Вони співали пісень, а потім почали танцювати народні танці. Це виглядало цікаво на фоні старовинних естонських сільських будиночків. Потім вони знову заспівали, роз'єдналися і з загадковим виглядом вирушили до глядачів. Вони «втягнули» з перших рядів декілька хлопців і дівчат, «потрапила до рук» і я. Я ні слова не знала естонською мовою. Але мова жестів — дуже помічна річ! Через хвилину нові пари весело танцювали народний танець. Було відчуття, ніби я на хвилинку з головою поринула прямо вглиб їхньої культури. Вечорами у школі, де ми мешкали, також влаштовували танці — дискотеки, і до нас на вогник приходили місцеві — естонські хлопці і дівчати. Вони танцювали чинно, у два ряди — дівчата і хлопці один проти одного, і ми весело стрибали у спільному натовпі. Після цієї подорожі я ще довго листувалася зі своїми новими подругами.

Зі спогадів О. Педан-Слепухіної, липень 2013 р.

• Джерело 38 Свідчення очевидців

[...] Однією із вирішальних обставин, що вплинули на мою подальшу долю, став Міжнародний фестиваль молоді та студентів, що відбувся у Москві в 1957 році. Зараз, озираючись назад, на ті часи з постперебудовного сьогодення дня, усвідомлюєш особливо чітко, яку помилку зробила тоді Софія Власівна (так ми називали Радянську Владу), влаштувавши цей фестиваль. Тут, звичайно, зіграла свою роль короткочасна ейфорія хрущовської гри у викриття культу особи. Крім того, влада недооцінила всю силу наслідків прочинення хоч на мить

«залізної завіси», бо була впевнена у всепереможній силі радянської ідеології. Фестиваль 1957 року став початком краху радянської системи. Фестиваль 1957 року став певним рубежем у справі формування нового ставлення частини радянських людей до всього, що відбувається як у СРСР, так і за кордоном. Саме після нього до нас хлинув новий інформаційний потік, оскільки у великих містах країни з'явилася можливість передплачувати деякі зарубіжні видання, газети і журнали, переважно — з країн народної демократії. Але і цього було достатньо, щоб бути в курсі культурного, та й політичного життя Заходу. Для того, щоб скористатися інформацією, яка йшла зі шпальт польських газет «Пшекруй» і «Доки Свята», або югославської «Борба», треба було лише придбати в магазині «Дружба народів» відповідні словники і навчитися читати, причому нерідко розташоване «між рядків». Ідеологічні кордони між країнами народної демократії і Заходом були набагато більш прозорими, ніж «залізна завіса», що відділяла СРСР від решти світу, а ми цим і користувалися.[...]

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

• Джерело 39 Свідчення очевидців

[...] Атмосфера Фестивалю, незважаючи на його сувору регламентованість, виявилася легкою і невимушеною. Ентузіазм був непідробний, все було замішано на гаслі «Мир і дружба», всюди з гучномовців лунала музика та пісні, спеціально підготовлені до цієї події, типу «Ми всі за мир, клятву дають народи ..» або «Якби хлопці всієї Землі ... ». Вся Москва була завішана емблемами, плакатами, гаслами, зображеннями Голуба Миру Пабло Пікассо, гірляндами, ілюмінацією. Фестиваль складався з величезного числа запланованих заходів різного типу, і простого неорганізованого і невідконтрольного спілкування людей на вулицях у центрі Москви і в районах розташування готелів, де були розселені гості. Вдень і ввечері делегації, підкоряючись розпорядку Фестивалю, перебували на місцях зустрічей і виступів. Але пізно увечері і вночі починалося вільне спілкування. Природно, влада намагалася встановити контроль за контактами, але у них не вистачало рук [...]. Фестиваль викликав у москвичів масове бажання спілкуватися, причому не тільки з іноземцями, а також і між собою. [...]

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

• Джерело 40 Свідчення очевидців

На початку 80-х рр. ХХ ст. я навчався в Новосибірську в вищому військово-політичному командному училищі. Мої батьки мешкали на Сахаліні. Батько був військовим. На канікулах я вирушив на побачення з рідними. Їхати довелося поїздом декілька днів. У нашому вагоні їхали шведи: два хлопці й дівчина. Одному з них вона була сестрою, а іншому — нареченою. Вони їхали на екскурсію до Владивостока. Ми поспілкувалися. Я був радий можливості «перевірити» свою

англійську мову в простій життєвій розмові. Ми весело розмовляли про музику, рідню, про різні речі, обмінювалися сувенірами. Відвідавши батьків, я повернувся до Новосибірська. Щойно я переступив поріг училища — був викликаний в «особливий відділ», де мене розпитали про сутність моїх бесід з моїми шведськими знайомими. А моєму батькові в частину прийшов запит на ім'я командира про те, яка у мене родина, і чи не помічена вона у чомусь підозрілому. Командир частини дав найкращі рекомендації, і це було щирою правдою. Усі приємні спогади від подорожі в потязі були зіпсовані всіма цими допитами і підозрами. Я зрозумів, як шкідливо спілкуватися з іноземцями, особливо з капіталістичних країн. А знайшовся ще й дехто, хто «настукав» на мене.

Зі спогадів І. Педана, студента військового училища. Записала О. Педан-Слепухіна, липень 2013 р.

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтеся з **Джерелами 32–34**. Про які молодіжні проекти Ви з них дізналися? Чи відомі Вам ще якісь радянські проекти, до яких активно залучалась молодь?
- 2 Прочитайте **Джерела 35–38**. Чи можна стверджувати, що подібні заходи сприяли налагодженню міжнаціональних та міжкультурних контактів? Як саме?
- 3 Ознайомтеся з **Джерелом 40**. Що привертає вашу увагу в цій розповіді? Чому цей досвід спілкування мав такі наслідки? Чи могли б Ви уявити ситуацію, яка описана в **Джерелі 40**, в сучасному житті? Поясніть чому.
- 4 На підставі досліджених джерел та опрацьованих інтерв'ю визначте: який досвід міжкультурної комунікації отримувала молодь в результаті реалізації владою таких проектів та в чому він полягав?

Методичні поради

Для роботи з матеріалами розділу «Радянські молодіжні проекти» варто використовувати роботу в групах. Кожна група опрацьовує окремий блок матеріалів і відповідає на запропоновані запитання, наприклад:

Група 1. — блок «Піонерські табори».

Група 2. — блок «Будівельні загони».

Група 3. — блок «Радянська армія».

Група 4. — блок «Фестивалі, конкурси, змагання, подорожі».

Після опрацювання матеріалів кожна група на фліпчарті коротко пише відповідь на запитання «Який досвід міжкультурної комунікації отримували діти та молодь в результаті кожного з реалізованих державою проектів та в чому він полягав». Наступний етап — обговорення результатів, визначення спільного та відмінного в результатах роботи груп.

• ДЖЕРЕЛО 41 **Думка дослідника**

У СРСР, незважаючи на тоталітарну владу, теж існували неформальні рухи. У 20–30-ті рр. ХХ ст. неформальними групами були численні дворові компанії та безпритульні. У 50–60-ті роки з'явилися такі неформальні течії, як стиляги, бітники, штатники. Перші студентські будівельні загони і добровільні народні дружини в момент свого виникнення також можна вважати неформальними. Пізніше вони були офіційно визнані (і, як наслідок, стали примусовими). До масового неформального соціально-політичного руху 60-х рр. у СРСР можна зарахувати клуби самодіяльної і авторської пісні (бардівський рух), дискусійні клуби тощо. З часом вони були формалізовані і бюрократизовані. У 60–80-ті рр. найактивнішим був рух гіппі. Офіційною датою народження гіппі в СРСР вважали 1 червня 1972 р., коли відбулася їх перша тусовка на Пушкінській площі в Москві. У 70-ті рр. активізувалися також стиляги, які носили яскравий закордонний одяг, вузькі штани, туфлі на платформі, пишні зачіски. Влада боролася не лише з їхньою ідеологією (вважалось, що радянська людина не повинна мати особливих матеріальних потреб), а й з виглядом: спеціальний комсомольський патруль міг розрізати ножицями вузькі штани чи обстригти волосся стиляги. У 1976–1977 рр. з'явилися перші панки. У 1976 р. з вищої футбольної ліги СРСР вилетів московський «Спартак», у зв'язку з цим масово про себе заявили фанати, які вчиняли погроми, інші хуліганські дії. Офіційна реакція була швидкою: одночасно з клубами футбольних уболівальників були заборонені спортивні федерації карате, клуби атлетистів, групи з вивчення йоги. Багато з них після нього діяли підпільно. У 1982 р. нову хвилю гіппі зініціював проведений у Польщі рок-фестиваль. Однак у 1982–1987 рр. унаслідок напливу нових людей ідеологію спіткала криза. Панки теж переживали кризу, зумовлену відсутністю нових форм діяльності. З'явилися нові неформальні групи: індіаністи, неонацисти, музичні неформали (прихильники металу, року, рок-н-ролу). Період 1987–1992 рр. почався з наростання агресивності в неформальному середовищі, що призвело до зіткнень різних неформальних груп як між собою, так і з органами правопорядку. Деякі з них інтегрувалися в напівкримінальне середовище. Як наслідок, серед молоді поширилися алкоголізм, наркоманія, токсикоманія.

[...] У період розпаду СРСР неформальний рух вийшов за межі молодіжно-підліткового середовища і набув вираженої соціально-політичної спрямованості (широкі національні рухи, фронти).

Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/13570411>.

• ДЖЕРЕЛО 42. Громадська думка

Будь-які цінності: нові чи старі, мають спочатку пройти випробування на придатність і життєвість саме у цьому суспільстві. І найгнучкішим, найактивнішим середовищем для цього є саме молодь. Частина її стає полігоном для «обкатки» санкціонованих державою, дозволених стилів життя — на зразок «молодого патріота», «вдалого чесного бізнесмена», «захисника православ'я (правового суспільства, плюралістичної демократії тощо)». Але решта все ж не знаходить в собі відгуку на подібні гасла, тож вдається до апробації альтернативних стилів — іноді просто «не схвалюваних державою», іноді ж — об'єктів прояву її активного невдоволення. Вони бачать себе поза системою репресій під назвою «держава», тож результатом їх зусиль є неформальний рух. В ньому немає формальної ієрархії, жорсткої структури, що чітко регламентує статус і роль кожного. Величезний потенціал мобільності забезпечує в тому числі можливість в будь-який момент утворити нове ієрархічне відгалуження і тим самим підвищити свій статус. При цьому спосіб життя кожного є результатом лише індивідуального вибору, він не нав'язаний суспільством. Так утворилися субкультури «гіппі», «панків» тощо. Всі вони не залежать безпосередньо від суспільних інститутів й існують «без дозволу старших». У цьому, власне, і полягає основна специфіка неформального руху.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.br.com.ua/referats/Sociology/106267-13.html>.

• ДЖЕРЕЛО 43. Свідчення очевидців

...Вимовляючи слово «двір», необхідно відрізнити різні сенси цього поняття. Передусім, мали на увазі деякий замкнений простір, обмежений будівлями, сараями та парканами, що відповідав поштової адресі. Але двором також називали певну громаду, сукупність усіх дітей, що жили в одному будинку. Наприклад, казали: «Пішли в кіно усім двором..», «Зіграємо двір-на-двір»... Опиняючись у дворі, післявоєнні діти потрапляли у свій особливий світ, який докорінно відрізнявся від школи та був прихованим від світу батьків. В принципі, це був типовий «андеграунд», його дитячий різновид. Тут всі хлопці розмовляли природною нецензурною мовою, яка автоматично забувалася у школі і вдома. При дівчатах ніхто «не висловлювався» — це вважалося «дурним» тоном. «Блатних» пісень співали тільки у чоловічих компаніях, а пісні романтичного невинного змісту — разом із дівчатами [...].

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

• ДЖЕРЕЛО 44 Свідчення очевидців

Однією з головних причин появи руху «стиляг» стала активізація міжнародних контактів СРСР як у роки війни, так і після неї. Збільшення числа дипломатичних працівників автоматично збільшило і кількість членів їх сімей, що живуть в іншій, «нерадянської» реальності, що асоціюється з успіхом і процвітанням. При цьому якщо офіційна пропаганда продовжувала ігнорувати факти запозичення Радянським Союзом зарубіжних наукових і технічних досягнень, то на побутовому рівні радянські інженери копіювали зарубіжні зразки, і економісти, які вивчали кон'юнктуру ринків «країн капіталу» на предмет експорту туди сировинних товарів і закупівель устаткування, не відчували особливої поваги до радянської ідеології і передавали ці настрої молодому поколінню. Ті, своєю чергою, сприяли їх поширенню серед широких верств міської молоді. Якщо для дітей радянської еліти пристрасть до зарубіжної культури була елементом показового протесту та ознакою «особливості», то для більшості молодих людей того часу нова субкультура стала психологічним захистом від злиднів і зубожіння післявоєнних років. Невідповідність убогої реальності барвистості кіносвіту, відбитого в так званих «трофейних фільмах», викликало у молодих людей стан дискомфорту. Повернувшись із Західної Європи, переможці привезли з собою величезну кількість трофейного одягу, взуття, прикрас і модних журналів. Ці зужиті за кордоном предмети і стали основою для створення гардероба стиляг «з народу». Крім речей, після війни в СРСР стали популярні зарубіжні пластинки з джазовими композиціями і невідомі досі танці. Так, танець «лінді хоп» був вперше побачений радянськими людьми під час зустрічі на Ельбі з американськими солдатами.

Славкин В. І. Памятник неизвестному стиляге: О джазе и не только (Послесталинская культурная жизнь в СССР). — М.: Артист. Режиссер. Театр, 1996. — С. 56.

▸ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь із Джерелами 41, 42, 43, 44. Визначте, які форми неформальної молодіжної комунікації існували в Радянському Союзі і якими, на Ваш погляд, були причини появи неформальних молодіжних рухів? Що, на Вашу думку, впливало на створення й поширення неформальної культури у підлітків та молоді? Чи мала стосунок до цього держава, якщо — так, то яким чином?

• ДЖЕРЕЛО 45 Уривок із фельєтону

У дверях залу з'явився юнак. Він мав дивовижно безглуздий вигляд: спина куртки яскраво-помаранчева, а рукави й поли зелені; таких широченних штанів канарково-горохового кольору я не бачив навіть в роки знаменитого кльошу; черевики на ньому представляли собою хитромудру комбінацію із

чорного лаку та червоної замші. Юнак сперся об одвірок і якимось на рідкість розв'язним рухом закинув праву ногу на ліву. Відкрилися шкарпетки, які сліпили очі — настільки вони були яскраві.

Беляев Д. Г. Стиляга (Из серии «Типы, уходящие в прошлое» // Крокодил. — 1949. — № 7. — С. 10.

• Джерело 46 Свідчення очевидців

У той час слово «стиляга», яке увійшло з 1948 р. в ужиток, з легкої руки якогось Беляєва, автора фейлетону в «Крокодилі», вже щосили використовувалося в пропаганді та виховній роботі. Цей термін став у ряд з такими словами-кійками як «космополіт безрідний», «низькопоклонник», «відщепенець», «цвіль», і був образливим для тих, кого так називали. І якщо вже когось і назвали, то це було попередженням, що у нього можуть бути неприємності — виженуть з навчального закладу, з комсомолу. А далі це вже як хвіст, як «вовчий квиток». Залишалася армія і некваліфікована праця. Рух проти «стиляг», організований партією, потрапив на добродійний ґрунт радянського масової свідомості. На Русі й раніше вискок не шанували, а в соціалістичній дійсності, після багаторічного викорінення кращої частини населення і політики тотальної зрівнялівки, — тим більше. Просту радянську людину не потрібно було особливо агітувати проти молодих людей, які не бажали бути схожими на всіх, ні внутрішньо, ні зовнішньо. А головним методом виділитися з натовпу тоді вважалося бути «стильним»: в одязі, в зачісці, в манері ходити, в умінні танцювати «стилем», в умінні розмовляти на своєму жаргоні. Тому-то і народилося слово «стиляга», що нагадує інші малоприємні слова типу «доходяга», «волоцюга», «бідолоха» і т. п., котре надає презирливим жалем з відтінком бридливості. Воно було придумано в потрібний момент розпалу холодної війни і зіграло роль «ату!» Для батьків, вчителів, комсомольських ватажків, дружинників, а найголовніше — для так званих простих радянських людей, слухняних обивателів.

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

• Джерело 47 Свідчення очевидців

Тоді якраз стали з'являтися «стиляги», молоді люди, які своїм виглядом, музичними смаками намагалися виділитися із загальної маси молоді, яка жили в жорстких рамках встановлених офіційних обмежень, приписів того, що можна, а що заборонено. Вдягалися ми в той час дуже убого — це була реальність нашого небагатого післявоєнного життя. Тому дехто з молоді й намагався вирватися з цієї сірої буденності. І основним проявом небажання бути схожим на інших став зовнішній вигляд «стиляг» — довгі піджаки з широкими плечима, звужені штани-«дудочки», особливі зачіски [...] Бажаючи, за можливості, також не відставати від часу, я приходив на студентські вечірки просто чудовим:

збивав над чолом «кок», вдягав модні черевики на товстезній підшві — «корочки». Не знаю, чи падали дівчата від мого чудового вигляду, але відчував я себе «на висоті». На вечірках ми танцювали новомодним «стилем», а не якісь там падекатри чи падеграси, потім вже з'явилися «бугі-вугі».

Сенкевич Ю. Путешествие длиною в жизнь. — М.: Вагриус, 1999. — С. 8.

• ДЖЕРЕЛО 48 Візуальні матеріали. Фоторяд

Фото [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://igorserko.livejournal.com/566904.html>

👉 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з Джерелами 45–47. Що об'єднує ці джерела? Чому, на вашу думку, для «стиляг» таку важливу роль відігравав зовнішній вигляд?
- 2 Розгляньте Джерело 48. Чи могли б Ви визначити, представники яких саме молодіжних неформальних рухів представлені на фото? Завдяки чому це можливо зробити? Як ви вважаєте, наскільки для неформальних рухів важлива ідентифікація через певні атрибути (одяг, зачіска, біжутерія та інше)? Чи можна порівняти зовнішній вигляд «неформалів» з особливою мовою самовиразу?

• **ДЖЕРЕЛО 49** Місця зустрічей «стиляг»

«Бродвей (або Брід)» — як правило, центральна вулиця міста, що слугувала для стильг місцем зустрічей. В Москві «Бродвеем» була вулиця Горького (нині — Тверська). В Ленінграді — Невський проспект, в Казані — вулиця Баумана, в Нижньому Новгороді — Велика Покровська, в Пермі — Комсомольський проспект, в Баку — вулиця Торгова, в Ташкенті — вулиця Карла Маркса (зараз Сайелгох), в Одесі — вулиця Дерибасівська, в Алма-Аті — парк по вулиці Калініна (зараз Кабанбай батира). «Бродвей» був у стильг в кожному місті.

• **ДЖЕРЕЛО 50** З інтернет-сторінок

Починаючи з 1967 р. у Москві і містах, розташованих близько до західного кордону — Ленінграді, Таллінні, Ризі, Вільнюсі, Каунасі, Гродно, Львові, з'являються великі групи довговолосих. На початках вони, так чи інакше, були включені до протестних акцій і піддавалися репресіям — арешт групи Шарніра у Львові в листопаді 1970 р., розгони демонстрацій у Москві (1 червня 1971 р.), Гродно і Вільнюсі (в серпні 1971 р.), заворушення в Каунасі після самоспалення Ромаса Каланті (травень 1972 р.). Репресії спричинилися до виникнення Системи — неформальної мережі осередків гіппі по всій території Союзу, яка могла функціонувати в напівпідпільних умовах (надавати житло, адреси по всій території Союзу, проводити культурні заходи — підпільні рок-концерти, виставки). Завдяки цьому рух в СРСР проіснував набагато довше, ніж на Заході. Витворився певний кодекс поведінки, гіппі чітко вирізняли себе від членів традиційного суспільства («цивільних»), заперечували комсомол, службу в армії, працю на радянських підприємствах. Найбільшою в Україні була гіптусовка у Львові, де традиційними були орієнтація на Захід і демократичні цінності. Перші розрізнені групи гіпуючої молоді були об'єднані у 1968–1970 рр. В'ячеславом «Шарніром» Єреськом.

Учасники групи Шарніра збиралися напівтаємно на місці польського Цвинтаря Орлят біля Личаківського цвинтаря. З їхнього середовища вийшов перший з відомих маніфестів гіппі, також вони започаткували культ Джимі Хендрікса у Львові, зразу після його смерті у вересні 1970 року. Проте у листопаді 1970-го Шарнір, який, окрім пацифізму, захоплювався ще й нацистською автентикою і трофейною зброєю, був арештований. У 1970-х роках головним місцем збору став Святий Сад, де зосереджувалися учасники рок-групи Супер Вуйки (лідер Ілько Лемко), відбувалися гіп-сейшні. Один із них, пов'язаний з культом Хендрікса, вилився у стихійну демонстрацію у Львові 17 вересня 1977 року.

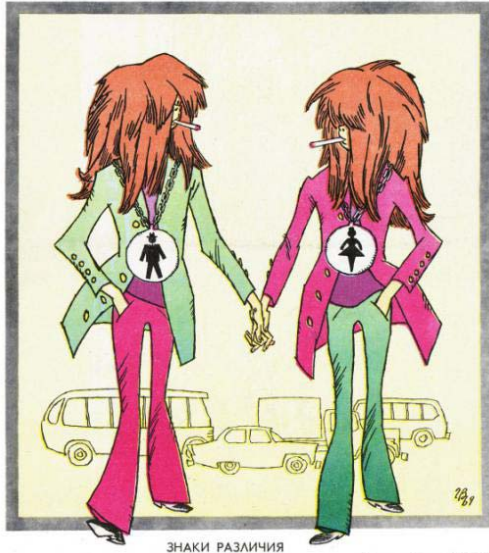
[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wiki.kspu.kr.ua>.

 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1** Ознайомтесь з Джерелами 49–50. Чи можна вважати неформальні рухи гіппі, стильг та інші загальносоюзними? Чому? Чи підтримували представники цих рухів зв'язок між собою? Яким чином?

• Джерело 51

Візуальні матеріали. Карикатура

КРОКОДИЛ 26
СЕНТЯБРЬ 1969

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru/users/sashenka2005/post139837209/>.

• Джерело 52

Візуальні матеріали. Карикатура

Підпис: «Помилилися. — Ти вже не йди, батюшко, відслужи обідню».

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://clubs.ua.ru/4611686018427406417/posts.xml?tb=560>.

• Джерело 53

Візуальні матеріали.
Карикатура

Поганки.
Іностраниці! Іностранки!
Ні! Від п'яток до бровей
Це місцеві поганки,
Доморощений «Бродвей»
Еміль Кроткий.

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://igorserko.livejournal.com/569934.html>.

• Джерело 54 Візуальні матеріали. Карикатура

Підпис:
«Тікав стиляга
з Сахаліну».

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://igorserko.livejournal.com/566904.htm>.

• Джерело 55 Свідчення очевидця

Бажання суспільства «переробити» нонконформістів виливалось в обговорення стиляг на комсомольських та студентських зібраннях, до догану по комсомольській лінії. Якщо ж і це не допомагало, то непокірних відраховували з ВНЗ, виключали з лав ВЛКСМ. Виключення з комсомолу мало негативні наслідки як для кар'єри виключеного, так і для ставлення до нього влади. Роботу зі стилягами вели також співробітники добровільної народної дружини. В провінційних містах затриманих стиляг стригли під напівбокс, а вузькі штани розпорювали і вшивали червоні сатинові клини. Подібне ставлення викликало відповідну реакцію — стиляги замикалися всередині своїх компаній і від простого захоплення зарубіжної поп-культурою переходили до неприйняття радянської дійсності.

Лебедев В. Их называли стилягами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pijony.ru/stiljagi/stiljagi4.htm>.

• Джерело 56 Свідчення очевидця

На «лавці» я познайомився з чуваками-старшокурсниками і був дуже гордий, що увійшов до них в довіру. Мене стали брати на «хати», на «процеси», я став отримувати зовсім іншу інформацію, ніж раніше в школі, у дворі або на «Бродвеї». Відразу ж розширився кругозір у якнайрізноманітніших галузях знань. Перш за все, нові друзі давали читати заборонені книжки, не самвидавницького типу, а ті, що видавалися раніше в СРСР, але потім були вилучені, бо їх автори виявилися або небажаними для радянської ідеології, або просто ворогами народу. Так я познайомився з Хемінгуєм, Дос Пассосом, Ремарком,

Євгеном Замятіним, Олдосом Хакслі, Ісааком Бабелем, Борисом Пильняком і багатьма іншими. Серед небажаних були навіть твори Сергія Єсеніна, Анни Ахматової, Михайла Зощенка. Мені довелося приховувати ці книги від батьків, щоб уникнути конфліктів, і читати їх крадькома. Але одного разу мій батько все-таки наткнувся на виданий до війни, абсолютно невинний детектив Бруно Ясенського «Людина змінює шкіру», який мені дав почитати хтось із нових друзів. Мене вразила тоді реакція батька. Він був украй переляканий і навіть розлючений моєю дурістю, намагаючись пояснити мені, що якщо цю книгу знайдуть у нас вдома, то не тільки я, а й вся наша сім'я сильно постраждає. Виявилося, що її автор був розстріляний як ворог народу, звинувачений в тому, що було описано в книзі, а я цього не знав. Після цього я став уважніше ставитися до конспірації, та й книги поступово почали траплятися все більш небезпечні — релігійні, філософські, політичні, і, крім цього, самвидавівські.

Крім літератури з'явився інтерес до заборонених напрямків живопису. До 1957 р. до «ворожого» належало будь-яке мистецтво, окрім так званого соціалістичного реалізму. Інтерес до закордонних імпресіоністів, експресіоністів і абстракціоністів, і навіть до своїх вітчизняних футуристів і кубістів вважалося проявом буржуазної моралі і підлабузництвом перед Заходом. Імена Гогена, Сальвадора Далі або Сіднея Поллака вимовлялися пошепки в перші післясталінські роки. Виставка Пабло Пікассо, десь напередодні Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Москві, була революційною подією, і стала можливою лише завдяки його миролюбним і навіть прокомуністичним заявам, його символічному малюнку Голуба Миру. Пам'ятаю також, якою подією стало видання литовцями альбому з репродукціями Чюрльоніса. Але найголовнішим для мене в розширенні кола інформації в перші студентські роки стало систематичне освоєння сучасного американського джазу.

Козлов А. Козел на саксе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//www.lib.rus.ec/b/186795/read](http://www.lib.rus.ec/b/186795/read).

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з **Джерелами 51–56**. Яке ставлення до персонажів карикатур можна побачити у джерелах? Чи можна вважати позиції авторів неупередженими? Обґрунтуйте свій висновок? Які засоби автори цих малюнків використовували і з чим/ким порівнювали «стиляг»? Що засуджувало суспільство у неформальних рухах і наскільки це відповідало дійсності?
- 2 Прочитайте **Джерела 55, 56**. Визначте, якими ще засобами, крім візуальних, держава намагалася поширювати негативне ставлення до «неформалів»? Чому державна пропаганда засуджувала «стиляг»? Чим вони, на Вашу думку, загрожували державі і радянському суспільству? Чи були ці загрози «реальними»?

• Джерело 57 Довідка

Типову моду серед багатьох металістів можна описати так: довге волосся у чоловіків, шкіряна куртка-«косуха», шкіряна жилетка; чорні футболки або балахони з логотипом улюбленого метал-гурта; напульсники — шкіряні браслети із заклепками і/або шипами, шипасті, клепані ремені, ланцюги на джинсах; нашивки на одязі і інших предметах з зображеннями метал-гуртів; важке взуття — «камелоти», «гріндерси», «мартінси», «стіли», «гади», звичайні високі черевики. Короткі чоботи з ланцюгами — «козаки». Туфлі (як правило, гостроносі, «готичні» штиблети). Джинси (зазвичай сині або чорні), шкіряні штани, як правило, заправлені у взуття.

За матеріалами інтернет-видань.

• Джерело 58 Довідка

Характерними аксесуарами та атрибутами неформалів (переважно гіппі) вважалися: фенечки (браслети з ниток або бісеру), бандани, рвані джинси, сейшени (від англ. session) — «квартирні» або підпільні концерти, автостоп-подорожі; сквот — самовільне захоплення покинутих будівель і створення комун; тусовки — традиційні місця зустрічей.

За матеріалами інтернет-видань.

• Джерело 59 Зі сленгу «стиляг»

- ◆ Чувак (варіант від: «Человек, Уважающий Высокую Американскую Культуру») — перевірений, в темі, «своя» людина.
- ◆ Шузи (шузня) (англ. «shoes» — взуття) — черевики стиляг, найчастіше на високій підошві. Добувалися у фарцовщиків або замовлялися у взуттєвих майстрів, які нарощували на підошву товстий шар гуми. Інша назва черевиків на високій підошві — «манна каша».
- ◆ Хата — квартира.
- ◆ Фазер (від англ. «father») — батько.
- ◆ Жлоб — представник «сірої маси».
- ◆ Джакеток (від англ. «jacket») — куртка, піджак.
- ◆ Стілять (від англ. «style» — стиль) — танцювати «стилем», імітуючи «імпортні» або придумуючи свої фігури.
- ◆ Туса (тусовка, тусуватися) (від англ. «to seat» — сидати) — посиденьки, збіговисько.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.liveinternet.ru/users/bogdan63/post214243164/>.

• ДЖЕРЕЛО 60 Візуальні матеріали. Карикатура

Мой салон
МОДЫ-69Художник-модельєр Крокодила
Е. МИГУНОВ

КОСТЮМЫ ДЛЯ УЛИЦЫ

Пиджак-молочко выгодно подчеркивает линию мужской фигуры. Дамское платье напоминает натель-франц со срезанными карманами. Ансамбль дополняется сиреневой бижутерией и кларинированными сапожками под цвет губной помады.

ЗИМНИЕ АНСАМБЛИ

Дамское мини-полупальто с двумя рядами завышенных пуговиц, головной убор «Боярыня Морозова» в контрасте с сапогами «Грива Роуфор» создает запоминающийся силуэт. Мужские спортивные куртки в сочетании с барачными куртками делают человека неузнаваемым. Гражданский, одетый таким образом, для успешного передвижения должен иметь повязку или дрессированную собаку.

ДЕМИСЕЗОННЫЕ
ПАЛЬТО ДЛЯ
МОЛОДЖЕНОВ

Они очень практичны: молодая пара может встать от времени меняться ими. И таким образом, каждый будет иметь по два пальто.

РАБОЧИЕ КОСТЮМЫ

Дамский костюм цвета бычьей семги. Обилие бантов сращивает строгий контурный вид туалета. Интересна конструкция брюк со шнуровкой, которая можно надевать через голову. Простота надевания обоих костюмов гарантирует своевременный приход на работу.

КОСТЮМЫ ДЛЯ ТАНЦЕВ

Экономный крой мужского воротника позволяет ушить спортин в бортах. Свободный покрой не стесняет движений нижней половины туалета, что особенно ценно при танцах шейк, танст, хали-гали. Легкие плащ-палатки с большим вентиляционным воротником и манжетами-веррами.

ВЕЧЕРНИЕ НАРЯДЫ

Мужские моды, как и дамские, становятся все женственнее. Для этого сезона характерна богатая отделка мужских сорочек брызгами, органди и широкими кружевами. Раскаты на мужской туфельте компенсируются элегантной простотой дамского туалета, где главное внимание уделяется причёске.

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://igorserko.livejournal.com/566904.html>.
 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з Джерелами 57–60. Яку назву ви б дали цій підбірці? Що нового Ви дізналися з цих Джерел? Що Вас вразило? Які елементи мови, одягу, зовнішнього вигляду притаманні сучасній молодіжній культурі? Чого, на Вашу думку, у сучасній молодіжній культурі більше: елементів від «радянської» чи неформальної культури? Чому?

Блок IV

СПІЛКУВАННЯ НА ВІДСТАНІ:
ВІД ПОШТОВИХ ЛИСТІВ
ДО ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВА

• Джерело 61

Візуальні матеріали. Плакат

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.soviet-life.livejournal.com>.

• Джерело 62

Візуальні матеріали. Конверт

Фото. З приватного архіву І. Барабаш.

• Джерело 63

Візуальні матеріали. Фото

Підпис на фото: Хай живе непохитна дружба
Китайського та Радянського народів. 1960 р.

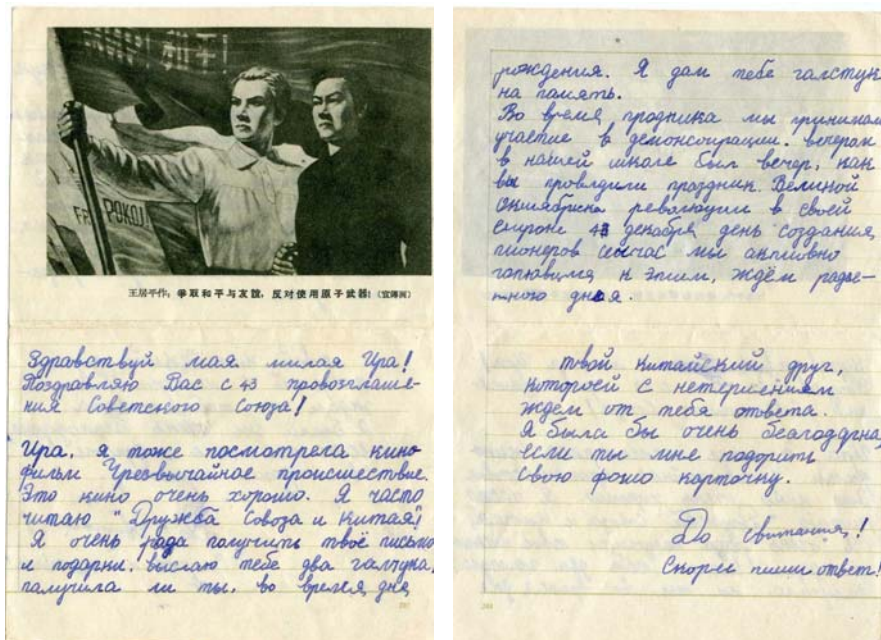
З приватного архіву І. Барабаш.

ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь із **Джерелом 61**. До чого закликає плакат? Яку, на Вашу думку, мету мала держава, створюючи даний плакат?
- 2 Розгляньте **Джерело 62**. Припустіть, як ще, крім листування, могли спілкуватися на відстані молоді люди в СРСР та за його межами?
- 3 Уявіть, що ви відправляєте своєму другові власне фото. Який би Ви там зробили підпис? Ознайомтесь з **Джерелом 63**. Що здивувало вас у підписі на фото? Чим це можливо пояснити?

• ДЖЕРЕЛО 64 Візуальні матеріали. Лист

З приватного архіву І. Барабаш.

Зміст листа: «Доброго дня, моя мила Іро! Вітаю вас зі 43-ю річницею проголошення Радянського Союзу! Іро, я теж переглянула кінофільм «Надзвичайна пригода». Цей фільм дуже гарний. Я часто читаю «Дружба Союзу та Китаю»! Я дуже рада, що отримала від тебе лист і подарунки. Надсилаю тобі два галстуки, напиши, чи отримала ти їх до дня народження. Під час свята ми брали участь у демонстрації. Ввечері в нашій школі був захід. Як ви провели свято Великої Жовтневої революції у своїй країні? 4 грудня — день створення піонерії, зараз ми активно готуємось до цього та чекаємо радісного дня. Твій китайський друг, який з нетерпінням чекає твоєї відповіді. Я була б дуже вдячна, якщо б ти мені подарувала своє фото. До побачення! Скоріше пиши відповідь!»

Примітка: китайській дівчинці-авторці листа 13 років.

• ДЖЕРЕЛО 65 Свідчення очевидців

У багатьох школах СРСР з поглибленим вивченням іноземних мов існували клуби інтернаціональної дружби. В одній з таких шкіл навчалась і я. При нашому клубі — «КІД», як його називали, відбувались різні зустрічі з іноземцями, які відвідували нашу школу. Час від часу до нас приїздили іноземні делегації, але здебільшого були представники із соціалістичних країн, переважно — чехи та поляки. Одного разу наша класна керівник принесла до класу велику коробку з листами від наших однолітків із-за кордону. Треба відзначити, що в радянські часи було дуже популярним листуватися з хлопцями та дівчатами із-за кордону, так творилася інтернаціональна дружба між дітьми. Цього разу були листи від дітей НДР (Німецької демократичної республіки). У своєму колективному листі вони писали, що хочуть товаришувати з радянськими дітьми, більше дізнатися про наше життя, захоплення та інше. Мені «дісталась» дівчинка із НДР, з міста Дрездена, і звали її Моніка. Я до сих пір пам'ятаю її ім'я та її образ на маленькій фотокартці, яку вона мені надіслала. У нас тоді фотографій на такому папері не робили. Я пам'ятаю, як ми з нею листувалися, але не пам'ятаю, про що саме я їй тоді писала у свої 10-11 років. Я їй писала англійською мовою, вона мені відповідала німецькою. Мій брат вивчав у школі німецьку мову й перекладав мені її листи, а листи були довгими! Я не можу пригадати всі деталі, які вона описувала в листах, але пам'ятаю свої почуття, коли я отримувала конвертик з Німеччини, який я завжди дуже чекала! Крім листа вона завжди надсилала якісь подарунки — календарики, листівки, наліпки, і, навіть, тоненькі жувальні гумки, які легко ховалися у конверті. Я також намагалася їй щось подарувати «радянське» [...].

Зі спогадів Ю. Лапшиної, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., 39 років. Записала О. Козорог, червень 2013 р.

 ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Ознайомтесь з Джерелом 64. Проаналізуйте зміст, визначте які теми обговорюються у листі. Висловіть припущення, чому 13-річна китайська дівчинка не торкається у листі інших тем, важливих для цього віку. Чим цей лист Вас здивував, що у ньому є незвичного порівняно зі змістом сучасних листів?
- 2 Прочитайте Джерело 65. Чим ці спогади схожі на Джерело 64 і чим відрізняються?
- 3 Що спонукало дітей до листування, заради чого відбувалося спілкування? Які труднощі виникали під час листування? Які емоції передають ці джерела?

• ДЖЕРЕЛО 66 Візуальні матеріали. Плакат

Малюнок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://new-cccp.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=2586.

• ДЖЕРЕЛО 67 Анекдот

— Чи існує перлюстрація (перевірка — *Упоряд.*) листів в СРСР?
— Ні. Але доставка листів з антирадянським змістом не відбувається.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://anekdotov.net/anekdot/all>.

• ДЖЕРЕЛО 68 Свідчення очевидців

Після фестивалю (VI міжнародного фестивалю молоді і студентів у Москві 1957 року — *Упоряд.*) я довго листувалася з моїми новими друзями. Особливо часто ми листувалися з Руженкою Вербовою. Через рік я вийшла заміж. А у 1961 році сталася «Індонезійська криза». Міжнародна ситуація загострилася. Потім ще була «Карибська криза» [...] Мого чоловіка, вчителя англійської мови, як і більшість його однолітків — чоловіків, що володіли іноземними мовами, призвали до армії військовим перекладачем. Ми переїхали зі Львова до місця його служби. Тепер, замість звичайної поштової адреси на конверті значився населений пункт та номер військової частини. В ті часи мати родичів чи друзів за кордоном не схвалювалось. В будь-якій анкеті були про це запитання. У військовій частині, де служив мій чоловік, був представник КДБ — його називали «особист», тобто з «особового відділу». Всі листи, що приходили в наше військове містечко, проходили через його руки. Боячись неприємностей для чоловіка, я припинила писати листи моїм друзям....

Зі спогадів І. Сліпець. Записала О. Педан-Слепухіна, липень 2013 р.

• Джерело 69 Візуальні матеріали. Листівка

Підпис на листівці:

*«Дорога Іринко,
Вітаю тебе зі святом жінок!
Бажаю тобі великих успіхів у роботі та житті.
Бажаю здоров'я, щастя та всього, всього найкращого.
Ружена Вербова.
Чехословаччина, Пльзень, 1 травня 80».*

З приватного архіву І. Сліпець

➔ **ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ**

- 1 Ознайомтесь з **Джерелами 66–68**. Про які проблеми листування в Радянському Союзі йдеться в цих джерелах? З чим це пов'язано?
- 2 Як можна пояснити появу жарту, наведеного у **Джерелі 67**? Пригадайте з курсу історії, які теми для обговорення вважались «антирадянськими»?
- 3 Як ви вважаєте, чи має право держава втручатися у приватне листування? Якщо так, то якими повинні бути «межі» цього втручання? Про що писали б Ви у листах своїм друзям, якби знали про те, що Ваші листи будуть кимось переглянуті?
- 4 Розгляньте **Джерело 69**. Чим можна пояснити те, що через багато років після припинення листування чехословацька подруга надіслала цю листівку (без конверта)? На що вона сподівалась? Випадковим чи свідомим, на Вашу думку, був вибір зображення на листівці і мова підпису, адже Ірина знала чеську мову? Поясніть.
- 5 Порівняйте можливості сучасного спілкування на відстані з радянськими (форми, зміст, структура тексту, час передачі листа, географія листування і т. д.). Що змінилося?

* ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

- 1 Підготуйте інформацію про існуючі на сьогоднішній день в Україні юнацькі та молодіжні організації. Систематизуйте їх за завданнями, напрямками, рівнем популярності серед молоді.
- 2 Яку тенденцію можна відстежити щодо трансформації молодіжного руху у ХХ–ХХІ ст.? З чим це пов'язано?
- 3 Порівняйте засоби міжкультурної комунікації молоді радянського та сучасного періодів. Як ви вважаєте, наскільки міжкультурна комунікація молоді сьогодні є більш інтенсивною? Чому? Що необхідно для того, щоб формування міжнаціональних і міжкультурних контактів серед молоді було більш активним?

👉 ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО ОБГОВОРЕННЯ

- 1 Які джерела переконують нас у тому, що налагодження міжкультурної комунікації в Радянському Союзі — не випадкове явище, а складова державної політики?
- 2 Якою за характером була ця політика: добровільною чи примусовою, спланованою чи стихійною? Точку зору аргументуйте.
- 3 Як Ви гадаєте, яких принципів дотримувались в своїй поведінці молоді люди різних національностей для того, щоб жити у мирі і злагоді?
- 4 Чи можна стверджувати, що держава приділяла значну увагу формуванню інтернаціоналізму серед радянської молоді? На Вашу думку, це був реальний чи формальний інтернаціоналізм? Точку зору аргументуйте.
- 5 Наскільки молодіжне спілкування вплинуло на формування міжнаціональних і міжкультурних контактів?